

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

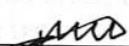
Кафедра міжнародних економічних відносин

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
за освітньою програмою
«Міжнародні економічні відносини»

на тему: **«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАРОДОНАСЛЕННЯ ТА
МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ»**

Виконавець:

студентка ЦЗФН, гр. 4зф13

Шевченко Анна Віталіївна

(підпис)

Науковий керівник: старший викладач кафедри МЕВ

Гусенко Ольга Сергіївна

(підпис)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах глобальних трансформацій особливої актуальності набуває дослідження процесів народонаселення та міжнародної міграції як ключових факторів соціально-економічного розвитку країн. Демографічні зміни — зокрема старіння населення, зниження рівня народжуваності у розвинених державах, зростання чисельності у країнах, що розвиваються — формують нову структуру світової економіки та створюють тиск на системи охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення й ринку праці. Паралельно з цим міжнародна міграція, обумовлена як економічними та політичними, так і екологічними викликами, стає потужним чинником трансформації глобального середовища.

Міграційні потоки безпосередньо впливають на ринок праці, інвестиційний клімат, бюджетні системи та рівень соціальної інтеграції. З одного боку, країни-реципієнти отримують можливість поповнити дефіцит трудових ресурсів, зменшити навантаження на пенсійну систему та стимулювати зростання. З іншого боку, країни-донори робочої сили стикаються з проблемами відтоку людського капіталу, що ускладнює їхній економічний розвиток і посилює залежність від грошових переказів з-за кордону.

В умовах інтенсифікації міграційних процесів та геополітичної нестабільності важливим є розроблення ефективних механізмів регулювання міжнародної міграції, що базуються на принципах балансу інтересів, економічної ефективності та гуманітарних стандартів. Зважаючи на це, проблема взаємозв'язку демографічних змін і міграції набуває першочергового значення в сучасному науковому дискурсі та вимагає комплексного дослідження.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Метою кваліфікаційної роботи є аналіз сучасних тенденцій народонаселення та міжнародної міграції, оцінка їхнього впливу на соціально-економічний розвиток країн у контексті глобалізації, а також формування практичних рекомендацій щодо вдосконалення міграційної політики з урахуванням новітніх демографічних викликів.

Для реалізації поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- охарактеризувати сутність та значення демографічних процесів у сучасному світі;
- проаналізувати демографічні тенденції в розвинених країнах і країнах, що розвиваються;
- дослідити основні причини та наслідки міжнародної міграції у глобальному контексті;
- оцінити соціально-економічні наслідки міграційних процесів для країн-реципієнтів і країн-донорів робочої сили;
- визначити вплив міжнародної міграції на ринок праці та економічне зростання;
- проаналізувати інституційні механізми регулювання міграційних процесів на рівні держав та міжнародних організацій;
- запропонувати стратегічні напрями удосконалення міграційної політики;

- сформулювати прогноз розвитку демографічних процесів і міграційних потоків у середньо- та довгостроковій перспективі.

Об'єктом дослідження є глобальні демографічні процеси та міжнародна міграція в умовах сучасного соціально-економічного розвитку.

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні та прикладні аспекти впливу народонаселення й міжнародної міграції на економічну стабільність, розвиток ринку праці та державну політику в контексті глобалізації.

Методи дослідження. У процесі виконання кваліфікаційної роботи були застосовані такі методи наукового пізнання: аналіз і синтез — для опрацювання теоретичних основ міграційної політики; порівняльний і статистичний методи — для аналізу демографічних показників і динаміки міграційних процесів у різних регіонах світу; графічно-аналітичний метод — для візуалізації результатів дослідження; прогностичний метод — для розробки сценаріїв подальшого розвитку народонаселення й міграційних потоків.

Інформаційна база дослідження охоплює наукові праці українських та іноземних дослідників, серед яких слід відзначити роботи Дж. Коулмана, С. Кастлза, Р. Кінга, а також О. Малиновської та І. Курганської, які займаються проблематикою міграції в українському контексті. У дослідженні використано статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики, аналітичні матеріали ООН, Міжнародної організації з міграції (МОМ), а також нормативно-правові акти, що регулюють демографічну та міграційну політику.

Публікації та апробація результатів дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи відображено у публікації: Шевченко А.В., Гусенко О.С. Світові тенденції демографії: сучасний стан та глобальні виклики. Збірник наукових робіт за підсумками студентської дистанційної науково-практичної конференції «Минуле. Сучасне. Майбутнє». Випуски 15. Одеса: ОНЕУ. 2025. С. 34-36.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел, що налічує 73 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 91 сторінку. Робота містить 10 таблиць і 14 графіків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі *«Теоретико-методологічні засади дослідження народонаселення та міжнародної міграції»* було досліджено теоретико-методичні основи дослідження демографічних змін і міжнародної міграції, а також їх взаємозв'язок із соціально-економічною стабільністю держав. Визначено роль демографічних чинників у формуванні трудових ресурсів, структурі населення та розвитку ринку праці.

У другому розділі *«Аналіз сучасного стану та динаміки народонаселення та міжнародної міграції»* було проаналізовано сучасні демографічні тенденції в розвинених країнах і країнах, що розвиваються, розкрито масштаби, напрями та причини міжнародної міграції, а також її наслідки для країн-реципієнтів і країн-

донорів робочої сили. Оцінено вплив міграційних процесів на економічне зростання, соціальну інтеграцію, структуру зайнятості та державну політику. Проведено аналіз інструментів регулювання міжнародної міграції та запропоновано стратегічні напрями її удосконалення.

У третьому розділі **«Стратегічні напрями вирішення проблем народонаселення та міжнародної міграції в Україні»** запропоновано рекомендації щодо адаптації міграційної політики до викликів глобалізації та прогнозів демографічного розвитку. Особливу увагу приділено українському контексту — вивчено специфіку трудової міграції з України, міграційних ризиків і потенціалу повернення людського капіталу.

ВИСНОВКИ

У першому розділі роботи було розглянуто основні теоретико-методологічні засади дослідження народонаселення та міжнародної міграції, які є фундаментом для розуміння складних соціально-економічних і демографічних процесів, що формують сучасний глобалізований світ.

Дослідження народонаселення дає змогу оцінити динаміку ключових демографічних показників, таких як народжуваність, смертність, природний приріст, тривалість життя, вікова та статева структура населення. Ці аспекти дозволяють прогнозувати демографічні зміни у різних регіонах світу та формувати ефективні стратегії управління населенням. Особлива увага приділяється відмінностям між демографічними процесами у розвинених країнах і країнах, що розвиваються. Зокрема, високі показники народжуваності у країнах Африки та Південної Азії часто призводять до надлишку молодого населення, який створює тиск на соціальні системи та ринки праці. Натомість розвинені країни, такі як Японія чи держави Європейського Союзу, стикаються із викликами старіння населення та дефіциту робочої сили, що потребує залучення мігрантів для збереження економічної стабільності.

Міжнародна міграція відіграє важливу роль у сучасних демографічних процесах. Її основними рушійними факторами є економічні, соціальні, політичні та екологічні причини. Нерівність у рівнях життя, безробіття, політичні конфлікти та порушення прав людини залишаються головними мотивами для переселення. Крім того, зміни клімату та екологічні катастрофи все частіше стають причиною міграційних потоків, що створює нові виклики для міжнародного співтовариства.

У процесі аналізу було встановлено, що демографічні зміни, такі як старіння населення, урбанізація та високий рівень народжуваності в країнах, що розвиваються, мають тісний зв'язок із міграційними процесами. Старіння населення в розвинених країнах збільшує попит на робочу силу у таких галузях, як охорона здоров'я та соціальні послуги, що робить мігрантів важливим ресурсом для функціонування соціальних систем. Водночас країни, які втрачають значну частину працездатного населення через міграцію, часто стикаються з економічними і соціальними труднощами.

Крім того, міжнародна міграція впливає на соціальну та культурну структуру приймаючих країн, сприяючи формуванню мультикультурного середовища, але також породжуючи виклики інтеграції мігрантів. Такі проблеми, як мовні бар'єри, дискримінація та адаптація до нових умов життя, вимагають продуманих політик інтеграції. Грошові перекази, які мігранти надсилають до своїх країн походження, є важливим джерелом доходу для домогосподарств і сприяють економічному розвитку країн-емітентів.

Таким чином, взаємодія народонаселення та міжнародної міграції є складним і багатогарбовим явищем, яке потребує комплексного підходу для розробки ефективних стратегій управління. Розуміння цих процесів є надзвичайно важливим для створення умов сталого розвитку суспільств як на національному, так і на глобальному рівнях.

Аналіз структури та динаміки міжнародних міграційних потоків, а також соціально-економічних наслідків демографічних змін і міграційних процесів у період з 2020 по 2024 роки дозволяє зробити низку важливих висновків щодо глобальних тенденцій розвитку міграції як складової міжнародного соціально- економічного середовища. Міжнародна міграція в зазначений період залишалася ключовим чинником, що визначає трансформацію ринків праці, демографічну структуру населення, а також політичну стабільність окремих країн і цілих регіонів. Незважаючи на численні виклики, серед яких пандемія COVID-19, економічні кризи, регіональні збройні конфлікти та наростання кліматичних ризиків, глобальний обсяг міжнародної міграції продовжував зростати. У 2024 році чисельність міжнародних мігрантів сягнула 296 мільйонів осіб, що свідчить про поступове відновлення міграційної активності після спаду у 2020 році, спричиненого жорсткими карантинними обмеженнями та закриттям кордонів.

Структура міграційних потоків суттєво залежала від регіональної специфіки та рівня економічного розвитку країн. Такі держави, як США, Канада, Німеччина, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія та інші країни Європейського Союзу, залишалися основними центрами тяжіння економічних мігрантів. Ці країни, стикаючись із дефіцитом робочої сили та процесами старіння населення, активно залучали іноземних працівників для заповнення вакантних місць у секторах, де спостерігається нестача місцевих кадрів. У першу чергу це стосувалося галузей будівництва, сільського господарства, догляду за літніми людьми, обслуговування, логістики та навіть високотехнологічних сфер, зокрема ІТ і медичних послуг. Натомість країни, що розвиваються, особливо в Африці, Південній Азії та Латинській Америці, залишалися основними донорами мігрантів, зумовлюючи цим глобальний економічний дисбаланс. Високий рівень безробіття, нестача інфраструктури, соціальна нерівність, зростання вартості життя та політична нестабільність стали чинниками, що змушували мільйони людей залишати свої батьківщини в пошуках більш сприятливих умов життя.

Демографічні зміни, зокрема процеси старіння населення у розвинених країнах, стали ще одним важливим детермінантом зростання міжнародної міграції. У країнах Західної Європи, Північної Америки та Японії спостерігається стійке зменшення частки населення працездатного віку, що у 2024 році вимагало від урядів активізації програм із залучення мігрантів, здатних компенсувати дефіцит трудових

ресурсів. Наприклад, у Німеччині, Японії та Італії частка осіб віком понад 65 років перевищила 20%, що створює додаткове навантаження на пенсійну систему, медицину та соціальне забезпечення. У відповідь на ці виклики розвинені країни почали орієнтуватися на залучення висококваліфікованих мігрантів, зокрема лікарів, інженерів, програмістів і дослідників, водночас вдосконалюючи системи інтеграції та визнання дипломів. У той же час країни-еміграції, зокрема Індія, Нігерія, Пакистан, Бангладеш, продовжували демонструвати високі темпи народжуваності, що створювало молодий демографічний профіль. Однак, за відсутності відповідних інвестицій в освіту, охорону здоров'я та інфраструктуру, ці країни стикалися з внутрішніми викликами перенаселення, безробіття та еміграції «мізків».

Важливим викликом останніх років стало зростання масштабів кліматичної міграції, яка, згідно з оцінками Світового банку, до 2050 року може охопити до 216 мільйонів осіб. У 2022 році понад 30 мільйонів людей були змушені залишити свої домівки через катастрофічні наслідки зміни клімату: підвищення рівня моря, тривалі посухи, повені, урагани. Найбільш вразливими до цього явища стали островні держави Океанії, Сахельський регіон Африки та південна Азія. Оскільки чинне міжнародне право не визнає кліматичних мігрантів біженцями, це створює правовий вакуум, у якому мільйони людей не мають доступу до належного захисту та гарантій. Така ситуація вимагає розробки нового міжнародного правового інструментарію, який враховував би екологічні аспекти примусового переміщення населення.

Соціальні наслідки міграції проявлялися у підвищенні рівня культурного різноманіття та трансформації ідентичностей у приймаючих країнах. У країнах Європейського Союзу, зокрема в Німеччині, Франції, Швеції, Нідерландах, у 2024 році частка осіб іноземного походження у загальній чисельності населення зросла до 18%. З одного боку, це сприяло динамізації ринку праці, стимулювало підприємницьку активність, посилювало інноваційну складову економіки. З іншого – супроводжувалося зростанням соціальної напруженості, проблемами інтеграції, поширенням дискримінації, ксенофобії та гальмуванням соціальної мобільності. Система освіти, охорони здоров'я та соціальні служби виявилися перевантаженими, що вимагало розширення фінансування та адаптації інституцій до нових демографічних реалій.

Окремо варто відзначити урбанізаційний аспект міграційних процесів. Великі міста, зокрема Лондон, Нью-Йорк, Париж, Делі, Дубай та Берлін, стали магнітами для міжнародних мігрантів, що спричинило їхнє стрімке зростання та перенаселеність. Різке збільшення чисельності населення у мегаполісах призвело до дефіциту доступного житла, перевантаження транспортних мереж, зростання вартості життя та погіршення екологічної ситуації. Міські адміністрації змушені були впроваджувати програми сталого розвитку, інвестувати в модернізацію інфраструктури та адаптувати міське планування до нових реалій. Міграція, у цьому контексті, стала не лише демографічним, а й просторовим явищем, що впливає на якість урбаністичного середовища та життєздатність міст.

Таким чином, міжнародна міграція в сучасному світі виступає потужним фактором трансформації глобального простору, вимагаючи від держав, міжнародних організацій та суспільств усвідомлення її комплексного характеру.

Вона одночасно створює нові економічні можливості, демографічні переваги та культурне збагачення, але й супроводжується численними викликами: соціальними, політичними, правовими та екологічними. Ефективна міграційна політика майбутнього має ґрунтуватися на балансі між потребами ринку праці, захистом прав людини, забезпеченням соціальної справедливості та кліматичної стійкості. Лише за умови міжнародної солідарності та довгострокового стратегічного планування можна перетворити глобальні міграційні потоки на рушійну силу сталого розвитку.

У третьому розділі було ґрунтовно проаналізовано сучасні виклики та перспективи розвитку міжнародних міграційних процесів в Україні з особливим акцентом на повоєнний період. Міграція у цьому контексті розглядається не лише як демографічне явище, а як ключовий інструмент стратегічного відновлення країни, її соціально-економічної модернізації та інституційної трансформації. Було встановлено, що одним із пріоритетів національної міграційної політики має стати репатріація громадян, які вимушено покинули країну через війну. Згідно з останніми статистичними оцінками, таких громадян налічується понад 8 мільйонів осіб. Їхнє повернення є надзвичайно важливим для відновлення людського потенціалу та демографічного балансу держави. Ефективна репатріація потребуватиме впровадження масштабних комплексних заходів, серед яких – забезпечення житлом, створення нових робочих місць, розбудова соціальної та транспортної інфраструктури, а також запуск програм реінтеграції, які враховуватимуть як економічні, так і психологічні потреби громадян.

Окрема увага була приділена внутрішньо переміщеним особам, чисельність яких у 2024 році перевищила 6 мільйонів осіб. У дослідженні наголошено, що інтеграція ВПО є не лише гуманітарним обов'язком держави, але й потенційним ресурсом економічного відновлення. Надання доступу до якісного житла, освіти, медичних послуг, а також стимулювання підприємницької активності серед ВПО може перетворити цю категорію населення на драйвер регіонального розвитку. У розділі розглянуто приклади вже реалізованих державних програм підтримки ВПО, однак підкреслюється необхідність їх розширення та децентралізації, з урахуванням реальних потреб переміщених осіб у різних регіонах країни.

Вивчення ролі трудової міграції у повоєнному контексті виявило її стратегічну значущість у контексті вирішення проблеми дефіциту робочої сили, що поглибився внаслідок війни та міграційних втрат. За офіційними оцінками, країна потребує щонайменше 1,5 мільйона фахівців у таких сферах, як будівництво, медицина, енергетика, інженерія та ІТ. У зв'язку з цим важливою стає розробка і впровадження інструментів залучення трудових мігрантів – зокрема, програм «зелених карт», механізмів спрощення процедур отримання дозволів на роботу, цифрових платформ для реєстрації працівників і механізмів соціального та правового захисту для іноземців, які працюватимуть в Україні.

Особливе місце у розділі займає цифровізація міграційного управління. Було обґрунтовано, що створення електронних платформ для реєстрації мігрантів, інтегрованих інформаційних систем для координації між відомствами, мобільних додатків для доступу до послуг і ресурсів, а також впровадження біометричних ідентифікаторів дозволить суттєво підвищити прозорість, ефективність і адаптивність міграційної політики. Український досвід уже включає перші приклади

подібних ініціатив, однак для досягнення системного ефекту необхідне масштабне фінансування, нормативне закріплення і міжвідомча синергія.

Також у розділі проаналізовано питання міжнародного співробітництва, яке має стати фундаментом для реалізації державної міграційної політики. Встановлено, що тісна співпраця з міжнародними організаціями – ООН, ЄС, МОМ, Світовим банком – може забезпечити не лише фінансову підтримку, але й доступ до передових технологій, експертної допомоги, навчання персоналу та координації з державами, що приймають українських біженців. Таке партнерство особливо актуальне для реалізації програм репатріації, реінтеграції, професійної адаптації та зміцнення спроможності громад.

У контексті глобальних змін, було акцентовано й на потенційних викликах, пов'язаних із кліматичною міграцією. Руйнування екосистем, знищення сільськогосподарської інфраструктури, зростання частоти стихійних лих унаслідок війни створюють передумови для появи внутрішніх кліматичних переселенців. Тому майбутня політика має включати моніторинг екологічних загроз, створення систем раннього попередження та розробку механізмів тимчасової мобільності населення у випадку катастроф.

У підсумку, міжнародні міграційні процеси у повоєнній Україні набувають системного, стратегічного характеру і мають бути розглянуті в контексті національної безпеки, економічного розвитку та соціальної стабільності. Результати дослідження підтверджують, що лише цілісна, орієнтована на людину міграційна політика, яка поєднує репатріацію, інтеграцію ВПО, залучення іноземних фахівців, цифровізацію управління та міжнародну кооперацію, здатна забезпечити сталий розвиток і відновлення України у середньостроковій і довгостроковій перспективі.

АНОТАЦІЯ

Шевченко Анна Віталіївна, «Сучасні проблеми народонаселення та міжнародної міграції»,
кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності
292 Міжнародні економічні відносини
за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2025 рік

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є глобальні демографічні процеси та міжнародна міграція в умовах сучасного соціально-економічного розвитку.

У роботі розглядаються теоретико-методичні основи дослідження демографічних змін і міжнародної міграції, а також їх взаємозв'язок із соціально-економічною стабільністю держав. Визначено роль демографічних чинників у формуванні трудових ресурсів, структурі населення та розвитку ринку праці.

Проаналізовано сучасні демографічні тенденції в розвинених країнах і країнах, що розвиваються, розкрито масштаби, напрями та причини міжнародної міграції, а також її наслідки для країн-реципієнтів і країн-донорів робочої сили. Оцінено вплив міграційних процесів на економічне зростання, соціальну інтеграцію, структуру зайнятості та державну політику. Проведено аналіз інструментів регулювання міжнародної міграції та запропоновано стратегічні напрями її удосконалення.

Запропоновано рекомендації щодо адаптації міграційної політики до викликів глобалізації та прогнозів демографічного розвитку. Особливу увагу приділено українському контексту — вивчено

специфіку трудової міграції з України, міграційних ризиків і потенціалу повернення людського капіталу.

Ключові слова: народонаселення, демографічна динаміка, міжнародна міграція, трудова міграція, соціально-економічний розвиток, міграційна політика, ринок праці, демографічні виклики, глобалізація, інтеграційні процеси, країни-реципієнти, країни-донори, регулювання міграції.

ANNOTATION

Anna Vitaliivna Shevchenko, "Modern problems of population and international migration",
qualification work for the bachelor's degree in the specialty 292 International Economic Relations
according to the educational program "International Economic Relations"
Odessa National Economic University
Odessa, 2025

Bachelor's qualification work consists of three sections. The object of research is global demographic processes and international migration in the context of modern socio-economic development.

The work examines the theoretical and methodological foundations of the study of demographic changes and international migration, as well as their relationship with the socio-economic stability of states. The role of demographic factors in the formation of labor resources, population structure and labor market development is determined.

The article analyzes current demographic trends in developed and developing countries, reveals the scale, directions and causes of international migration, as well as its consequences for recipient and donor countries of the labor force. The impact of migration processes on economic growth, social integration, employment structure and state policy is assessed. The analysis of instruments for regulating international migration is carried out and strategic directions for its improvement are proposed.

Recommendations are proposed for adapting migration policy to the challenges of globalization and demographic development forecasts. Particular attention is paid to the Ukrainian context - the specifics of labor migration from Ukraine, migration risks, and the potential for the return of human capital are studied.

Keywords: population, demographic dynamics, international migration, labor migration, socio-economic development, migration policy, labor market, demographic challenges, globalization, integration processes, recipient countries, donor countries, migration regulation.